

PROBLEM OF DUALISM IN THE RELIGIOUS POINT OF VIEW

DUĀLISMA PROBLĒMA RELIĢISKAJĀ PASAULES AINĀ

**Juris Vuguls Mg. Phil., LLU SZF, Filozofijas kat.; Aizupes 6., Ozolnieku pag., Jelgavas raj.,
LV – 3018; vuguls@cs.llu.lv; tel. 29745781**

Introduction: This research leans on approach, that in development of the society new dimensions open slightly not only in radical novelties, but also forgotten or today unstressed in the past (religious, mythological, philosophical) inheritance remind. The dimension of moral obligation is endangered today. What is the reason of this danger? In this research the dimension of moral obligation is examined in the context of dualism in two religious aspects: ontological and gnoseological. If dualism is understood in the spirit of Rene Descartes, as being of principle a double maintenance with two quite different substances - thought and matter, then a problem appears with their association. If life is dual or plural, moral obligation is problematic then, in same queue, if life is monistic, moral obligation is real then. This research is interesting about concepts of dualism and moral obligation and its relations.

Methods: Dialogical, phenomenological and introspection.

Conclusions:

1. In philosophy dualism is a point of view, that character of two parts of being is a principal different. French philosopher Rene Descartes distributes two substances – thought and matter, which are fully separate and quite various. In Zoroastrianism who is approximately three thousand years old Indo-Iranian religion are two opposite forces: the God and the evil spirit. The Essen's sect, who was living in mountains near the Death Sea about the 1th and the 2nd century B.C. was thinking in the same way. In philosophy of Plato and neoplatonism the dualism is opposition between the world of Eidos and the world of false reality.

2. In one way, dualism can divide in the ontological and in gnoseological (being and cognitions) dualism. The ontological dualism leans on two radical different being plates. Unit between these plates is attained only with an artificial help of reason constructions. Moral obligation is very problematic here, because it isn't necessary. The gnoseological dualism is monism, in which the crack appearing between various stages of one plate of being who is result of alienation. But it is possible to overcome this crack because these different stages are ontologically united. Therefore in dualism of such kind the „evil” looks over not in a second life plate, but in an imperfect cognition. Moral obligation in this system looks already internal necessary and undisguised.

3. The dualism of Rene Descartes or the ontological dualism understanding prevailed in modern profane consciousness. This fact is explaining pessimism of moral obligation in this side of society. Both understandings of dualism are visible in religious consciousness, but the monism and gnoseological dualism most prevailed there. And this is optimism of moral obligation in religious consciousness.

4. Dualism in modern profane consciousness is interpreted as a product of the Christianity thought. But yet the Christian conception of being is monistic and undual in spite of mass facts that spokes the contrary. The Christian consciousness spokes, that the God and our world are transcendent. But the Christianity based on paradoxes and other side of this story is that God and our world are immanent.

5. In modern plural society are variety forms of meanings and therefore each speaks in „own language”. Monism asks to look into gnoseological essence of these differences and shows that these differences cover deep – roots ontological unity. This is a way to mutual understanding.

Key-words: Dualism, monism, gnoseology, ontology, being, moral obligation, religion, Christianity.

Ievads

Šis pētījums balstās uz pieeju, ka modernās sabiedrības attīstībā jaunas dimensijas paveras ne tikai radikālās novitātēs, bet arī aizmirsta vai šodien neakcentēta pagātnes (religiķiskā, mitoloģiskā, filozofiskā) mantojuma atminēšanās procesā. Tā, sengrieķu filosofa Platona (428. vai 427. p.Kr. – 348. vai 347. p.Kr.) filozofijā, izziņa balstās ne tikai uz uzzināšanu (it kā no ārienes), bet arī uz atzināšanu kā izziņas procesa introspektīvo daļu, kas balstīta sevis izzināšanā vai atgādināšanā, ka

izziņa kā kultūras process ir noteiktas refleksijas veikšana un noteikta zināšanu kopuma kopšana – analīze, atcerēšanās.

Modernajā, t.sk. postmodernajā sabiedrības ainā sevišķi aktuāla un problemātiska ir jebūtības dimensija. Postmodernajā zināšanu sistēmā ir zudusi tā stabilitāte, ko sniedz noteiktas hierarhijas, tās centra, pakāpju un tam atbilstošu jebūtību, apzināšanās. Zināmā mērā šodien jebūtības dimensija ir apdraudēta. Jebūtības apdraudējums daļēji saistīts arī ar duālisma dažādām izpratnēm vai duālisma kā tāda pastāvēšanu, jo, ja pasaule ir sadalīta divās vai vairākās daļās, kur vienā pusē stāv realitāte, bet otrā – jebūtība, rodas problēma ar šo divu pušu apvienošanu, jo cilvēks atrodas realitātes sfērā, no kuras tiecas pēc jebūtības. Šīs problēmas risinājumi var būt dažādi, taču šajā pētījumā jebūtības dimensija tiek aplūkota duālisma konteksta divos aspektos: reliģiski – ontoloģiskajā un reliģiski – gnoseoloģiskajā. Ir pamats uzskatīt, ka, ja duālisms tiek izprasts franču filosofa Renē Dekarta (1596. – 1650.) garā, kā realitātes (vai esamības) principiāli divkāršs saturs ar divām pavisam atšķirīgām substancēm- domāšanu un matēriju, tad rodas problēma ar to apvienošanu, resp., kāpēc un kāda daļa domāšanai gar matēriju un kā gan domāšana var izziņāt matēriju, ja tās ir radikāli atšķirīgas substances? Tādā gadījumā jāievieš vēl kāds spēks, kas tās abas apvieno, bet tad tā ir vēl viena substance un tas vairs nav duālisms. Līdzīgi ir plurālisma gadījumā, kad substanču ir vairāk. Līdz ar to, ja esamība ir duāla vai plurāla, tad jebūtība ir problemātiska, savukārt, ja esamība ir moniska, tad jebūtība ir reāla, jeb reāli sasniedzama. Tikai monismā loģiski iespējama mazāk pilnīgā un pilnīgā dažādu pakāpju pastāvēšana vienas hierarhijas ietvaros, kas nepilnīgajam ļauj cerēt un tiekties pēc pilnības, jebūtības vai Dieva kā vienīgā īsteni esošā.

Tāpēc šī pētījuma ietvaros tiek meklētas duālisma jēdziena robežas, un ieskicētas monisma kā esamības skaidrojuma priekšrocības, t.sk. arī jebūtības kontekstā.

Metodes

Pētījumā izmantotas dialogiskā, fenomenoloģiskā un introspektīvā metodes.

Introspektīvo metodi filosofijā pamatojis vācu filosofs Vilhelms Diltejs. (1833. – 1911.)

Šī pētījuma kontekstā svarīga ir viņa ideja par humanitāro zinātņu metodoloģisko drošticamību. V. Diltejs piedāvā atdot humanitārajām zinātnēm to drošticamību un zinātnisko statusu, uzsverot apstākli, ka humanitāro zinātņu fakti un to kopsakarības apziņā tiek tverti nepastarpināti, tātad šis tvērums ir šo faktu nepastarpināta pārdzīvošana, saprašana un zināšana: „Savādāk mums dota dvēseles dzīve, pretstatā ārējiem uztvērumiem, iekšējie balstās uz tiešu tvērumu, pārdzīvojumu, kas dots nepastarpināti.” (Diltejs) Šo metodi viņš dēvē par aprakstošo psiholoģiju, citur latviski jēdziens tiek tulkots kā „saprotošā psiholoģija”. V. Diltejs uzskata, ka dvēseles dzīve ir vienots veselums, nevis atomāru faktu kopums, tāpēc tā nepakļaujas analīzei.

Dvēseles dzīve ir aprakstāma tikai tās kopsakarībās, no kurienes arī jēdziens „aprakstošā psiholoģija”, kam mazāks sakars ar psiholoģiju nekā filosofiju.

Fenomenoloģisko metodi filosofijā pamatojis vācu filosofs Edmunds Huserls. (1859. – 1938.)

Fenomenoloģijas lozungs ir caur empīriski doto, reālo lietu (faktu) sfēru nokļūt pie būtības. Tātad nevis jāpētī teorijas vai ar tām jāpolemizē, bet gan jāatklāj fenomeni, t.i. ne no kā neatvasināmas un ne uz ko nereducējamas apziņas struktūras, kuras nevajag nedz lauzt, nedz pakļaut, nedz vardarbīgi „izlabot”, fenomenos jāieklausās, tie „jāierauga”, pārvarot sekundāro un nebūtisko uzslāņojumu maldinošo nopietnību – tikai tā iespējams nokļūt pie sākotnējiem un tāpēc arī būtiskākiem fenomenu slāņiem. (Rubene. 1991.) Fenomenoloģiskā metode pielietojama arī kā noteiktas „netīras” jeb psiholoģizētas apziņas, piemēram, reliģiskās apziņas faktu (fenomenu, dotumu) fiksēšana, kā arī šo fenomenu attiecību fiksēšana. Tādu pieeju izmantojuši filosofi Sergejs Averincevs (1937. – 2004.), Pāvels Florenskis (1882. – 1937.), Mirča Eliade (1907. – 1986.)

Dialogisko metodi pamatojuši filosofi Emanuels Levinas (1906. – 1995.), Mihails Bahtins (1895. – 1975.), Martins Bubers (1878. – 1965.) Šīs metodes būtība slēpjas izejas meklējumos no problēmas, kas rodas mēģinot „zinātniski” un „objektīvi” aplūkot kādu priekšmetu. Īsi sakot, pastāv ilūzija, ka pētniekam iespējams tvert priekšmetu tādu „kāds tas ir”, jeb pētnieks tver priekšmetu „no malas”, neiejaucoties, tāpēc – objektīvi. Neizvēršoties jāatzīmē, ka šo sapni pārtrauc jau sen pirms vācu filosofa Immanuila Kanta (1724. – 1804.) vispāratzītajām idejām par „fenomenu” kā „lietu priekš cilvēka” un „nomenu” kā „lietu par sevi”, tādi domāšanas virzieni kā vedānta (upanišadas) Indijā un budisma filosofija, kā arī daudzi citi. Dialoga filosofija izeju redz pētnieka radikāli citā attieksmē pret objektu. Šajā attieksmē objekts vairs nav objekts, bet „citādais” – pašvērtīga esamība, kas tikai sev raksturīgā veidā sakārto ap sevi pasauli. Pētniekam ir savs subjektīvs skatījums, no kā zināmā mērā vajadzētu atbrīvoties, neuzspiežot pētāmajam savus uzskatus, neievietojot kādos šauros uzskatu rāmjos, bet ļaujot pētāmajam citādam savā veidā „runāt” un izteikt savu pašvērtīgo esamību. Pētnieka uzdevums šeit vairāk ir klausīties, vērot un aprakstīt, neuzspiežot savas kultūras u.c. stereotipus. Tādējādi, piemēram, izteikums, ka „Senie ēģiptieši ... darīja nepareizi” ir nedialogisks – pētnieks absolutizē savas kultūras patiesību, neļaujot runāt pašai senās Ēģiptes kultūrai.

Refleksija. Jēdzienam „duālisms” domāšanas vēsturē ir dažādas izpratnes formas. Jēdziena būtība ir tāda, ka eksistē divas vai vairākas fundamentāli atšķirīgas lietu vai pamatformu sfēras, kategorijas vai veidi. Piemēram, teoloģijā „duālists” ir kāds, kurš tic, ka Dievs un sātans vai Dievs un velns ir neatkarīgi un vairāk vai mazāk ekvivalenti pasaules spēki. Filosofijā duālisms ir teorija,

ka mentālais un fiziskais vai prāts un ķermenis, vai prāts un smadzenes savā veidā ir radikāli atšķirīgas lietu klases. Diskusija par duālismu sākas no tā, ka, no vienas puses, mēs esam pārliecināti par fiziskās pasaules realitāti, bet no otras puses, nevaram saprast kādas ir prāta attiecības ar fizisko pasauli. (Stanford Encyclopedia) Piemēram, franču filozofs Renē Dekarts izdala divas substances – domāšanu un matēriju, kas ir pilnīgi šķirtas un pavisam dažādas. Platona duālismā vērojams pretstats starp ideju (eidosu) valstību un radību pasauli.

Arī reliģijā vērojama spilgta duālisma fenomena vēsture. Piemēram, seno indoirāņu reliģijā zoroastrismā tiek uzskatīts, ka pastāv divi pretēji spēki: labais - Dievs un ļaunais gars. „Dievam un velnam, kas senajiem irāņiem bija Ahuramazda un Anhro Mainju, viduslaiku persiešu valodā atbilst vārdi Ormazds un Ahrimāns. Mācība vēstī, ka Ormazds dzīvo ideālā labā un gaismas valstībā, bet Ahrimāns dzīvo mūžīgā tumsā dziļā bezdibenī. Cīņa šo abu pirmatnējo garu starpā bija neizbēgama, tāpēc Ormazds radīja debesu un materiālo pasauli, lai tās viņam šajā cīņā palīdzētu (..) Pēc zoroastriešu ticējumiem materiālā pasaule nav ne ļauna, ne samaitāta, jo tā ir garīgās pasaules redzama, taustāma manifestācija.” (Vilsons b.g.) Līdzīgi uzskati bijuši t.s. kumranītu jeb esenu sektai, kas darbojusies ap 2., 1. gs. p.Kr. kalnos pie Nāves jūras un gaidījusi sākamies izšķirošo cīņu starp gaismas un tumsas dēliem. Praviētis Manī (ap 216. – 276.) un viņa sekotāji arī balstīja savus uzskatus uz dualitātes ideju – materiālā pasaule ir ļaunums – tumsas spēku ielaušanās garīgajā gaismas valstībā. Ļaunajā matērijā ir ieslodzītas dievišķās gaismas dzirkstis, kas jāatsvabina izredzētajiem – tādiem kā Jēzus Kristus un galu galā pats Manī. Ļoti bieži duālisma visabsolūtākajās tradīcijās tiek saprasta kristietība, kur dažādās „ierakumu” pusēs stāv Dievs un velns, paradīze un elle etc. Šādi izprastā duālismā miesa cīnās pret garu, labais pret ļauno.

Šāds duālisma arhetips nav nekas svešs modernās kultūras pārstāvim. Duālisms tā visprimitīvākajās formās lielās devās tiek pasniegts teju visās popkultūras formās – sevišķi kino, un kā liecina pieprasījums, duālisms ļoti labi pazīstams gan mūsu apziņai, gan kolektīvajai bezapziņai. Ļoti izkopta duālisma kultūra ir t.s. spriedzes filmu ētosam, kur Labais policists cīnās ar Ļauno noziedznieku vai otrādi – Ļaunais policists ar Labo noziedznieku. Līdzīga vienkāršota pasaules aina bieži vērojama t.s. interneta forumu un komentāru vidē – cilvēks zina, kas ir labais un ļaunais. Visbiežāk ļaunie ir citi: citas rases, ādas krāsas, seksuālās orientācijas, tautības, futbola komandas līdzjutēji, cita sociālā statusa u.t.jpr. pārstāvji; savukārt mēs, mūsējie ir *a priori* labie. Piemēram, komentāros par gadījumu, kur Vecrīgā, sadzīvīskā konfliktā, cieta hokeja komandas Rīgas „Dinamo” tajā laikā pirmais vārtsargs Edgars Masaļskis atsevišķos izteikumos spilgti atklājas komentētāju duālistiskā domāšanas ievirze. kad viņi. Parasti komentētāji izsaka nepamatotus spriedumus bez īpašas iedziļināšanās problēmas detaļās. Skaidri redzams, ka daļa komentāru autoru

uzskata, ka spēj pasauli atspoguļot proporcijās 1:1. Atspoguļotā pasaule ir duāla, kā pretstati tajā pastāv mēs un viņi – labie un ļaunie. (skat. komentārus nr.1.)

Protams, civilizēti loģiski komentāri pat te sastopami vairākumā, kamēr runa ir par hokeju. Tradicionālo sabiedrību vairāk šokējošos gadījumos, piemēram, augsti stāvošu amatpersonu negodīgas rīcības gadījums, kas pat vēl nav pierādīts: vēsts „Noraida Vaškeviča sūdzību par pielaišanas valsts noslēpumam anulēšanu.” (skat. komentārus nr. 2.) izsaukusi aptuveni 90% klaji negatīvu un nepamatotu komentāru; vai netradicionālas dzimumorientācijas gadījums: „Festivālā Sarajevā piekauts „Mozaīkas” valdes loceklis” (skat. komentārus nr. 3.) izsaukusi ne mazāk kā 50% nepamatotu un negatīvu komentāru, pēc kuriem var spriest, ka lielāko daļu komentētāju no šī „ļauņuma” šķir vesels neesamības bezdibenis, tāpat kā noteikta tipa duālisma koncepciju ietvaros – šāds bezdibenis šķir labo no ļaunā.

Kas šādu radikālu uzskatu pamatā? Un vai šo uzskatu pamatā ir patiess un objektīvs pasaules ainu redzējums? Šie ir galvenie dotā pētījuma jautājumi.

Balstoties uz vācu filosofa I. Kanta piedāvāto pasaules ainu, jāspriež, ka cilvēks neuztver pasauli tādu kāda tā ir, bet redz to tādu, kāda tā ir „priekš cilvēka”. Šeit pat nav vērts izvērst spekulācijas kāda ir pasaule pati par sevi, jo tā atrodas aiz cilvēka izziņas robežas. Tomēr, spriežot par pasauli, kāda mums tā dota, ne viss tajā ir viennozīmī Tāpēc, runājot par esamību, kādu to tver cilvēks ikdienas apziņas līmenī, pirmajā tuvinājumā šķiet, ka tā tiek tverta kā duāla. Šādā kontekstā mēs varam runāt par ontoloģisko duālismu. T.i., ja darbojas loģiskais trijstūris: denotāts (ārpuszīmiska realitāte) – nozīme – vārds, tad, par cik mūsu domāšanā un valodā eksistē duālisma jēdziens, tad tam jābūt arī ārpuszīmiskajā realitātē, resp., eksistē viss, par ko mēs varam domāt un ko varam izteikt valodā. Tātad duālismam piemīt irība, jeb esamība, duālisms ir ontoloģisks. Šāda duālisma pastāvēšana ir problemātiska vairākos aspektos, kas arī atspoguļojas senā un ne tik senā domāšanā. Pirmkārt, ja duālismam piemīt irība, tad pastāv divas atšķirīgas substances, tomēr visos gadījumos šīs substances nevar pastāvēt neatkarīgi viena no otras...? Labais un ļaunais nevar tikt saprasti katrs atsevišķi vai izejot no viena. Lai saprastu, kas ir labais, savā veidā jau iepriekš jāzina, kas ir ļaunais; matērija bez gara ir nenoformēta, forma bez matērijas ir netverama; domāšana ir matērijas attīstības augstākais punkts; domāšana nenotiek bez smadzenēm; dvēsele ir saistīta ar miesu... Šo uzskaitījumu varētu turpināt. Atšķirīgajām substancēm duālismā nevajadzētu būt nevienam saskarsmes punktam. Ja nav neviena saskarsmes punkta, kā vispār viena kaut ko zina par otru, kāpēc mēs runājam par divām substancēm un vai tas nav mākslīgs prāta veidojums? Mēs kā evidenci redzam šo divu substanču saskarsmi, pie kam – nepieciešamu saskarsmi. Ja šajās atšķirīgajās substancēs ir saskarsmes nepieciešamība – vai tās ir atšķirīgas substances? Ja šīs divas

substances apvieno vēl kāda trešā – Dievs, Radītājs, vai tad tās ir atšķirīgas un patstāvīgas substances? Vai, ja tās nav patstāvīgas, tad kā tās vispār var saukt par substancēm? Tomēr viss norāda uz to, ka jebkura domāšana apzināti vai neapzināti met laipas no vienas puses uz otru, jeb šīs laipas vienmēr ir pastāvējušas. Viena no šādām laipām ir jābūtība. Domātāju prātus jau senatnē izbrīnījusi jābūtības dimensijas zināšana- ja mēs neesam bijuši otrā pusē, kā mēs varam zināt, kas otrā pusē atrodas; ja neesam bijuši otrā pusē, kā mēs varam zināt, ka kaut ko nezīnām vai kā zinām, ka esam nepilnīgi. Platona un Sokrāta mācība par anamnēzi tam ir spilgts piemērs: „Tā kā dvēsele ir nemirstīga, vairākkārt dzimusi, tā redzējusi gan to, kas šeit, gan to kas Aīdā. Redzējusi visu un visu izzinājusi... jo meklēšana un izzināšana ir tikai atcerēšanās.” (Platons. 1980.) Tiešām, citādi grūti izprast, kāpēc gan cilvēkam piemīt tiecība un izziņas alkas. Un kā šo tiecību uz dualitāšu miesa – gars vai cilvēks – Dievs, vai nepilnīgais – pilnīgais pārvarēšanu var leģitimizēt, ar atšķirīgā tiecību pēc atšķirīgā? Bet, ja atšķirīgais tiecas pēc atšķirīgā, tam ir zināšanas par atšķirīgo un tie vairs nemaz nav tik atšķirīgi, un, galu galā, kad atšķirīgais ir sasniedzis savu mērķi – atšķirīgo vai tie vairs ir atšķirīgi? Te vērojams kāpņu vai trepju simbols, kas savieno dažādas pakāpes vienā hierarhijā, kas ir ļoti nozīmīga reliģijas un filozofijas tēma. Bet, ja pastāv kāpnes, kas savieno atšķirīgas substances, vai mēs varam runāt par duālismu un atšķirīgām substancēm? Veiktā refleksija liek mums secināt, ka nežēlīgos komentārus domājošais prāts dzīvo kādā atsvešinātā situācijā un viņa duālisms nepavisam nav t.s. ontoloģiskais duālisms. Tātad duālisma pastāvēšanas apstākļi var būt vismaz divējādi: pirmkārt, pastāv tāda irība kā duālisms; otrkārt, irību duālismam piešķir nevis pati esamība, bet gan prāta atsvešinātība pašam no sava domāšanas produkta, duālisma stereotipa, kas savā atsvešinātībā nu tiek tvērts kā patstāvīgs esamības veidojums. Šo otro duālisma veidu šajā pētījumā piedāvāju saukt par gnozeoloģisko duālismu, tādējādi parādot, ka tā pamatā ir izziņas neviennozīmība un nepilnība. Tātad nomaldījies prāts, rakstot komentārus, pretendē uz objektīvu pasaules redzējumu, taču neapzinās, ka šis objektīvais duālais pasaules redzējums, kas tiecas iznīcināt ļaunumu, ir viņa izziņas nepilnība. Apzinoties duālisma kā problēmas saknes, apzinoties, ka tās ir nevis objektīvas, bet subjektīvas, dažam varbūt pirmo reizi paveras iespēja pārvarēt kādu līdz šim šķietami nepārvaramu aizu.

Gnozeoloģiskā duālisma kontekstā mēs nonākam vairs ne pie duālisma, bet pie monisma. Te vairs nav divu atšķirīgu substanču, bet ir vienas substances dažādas gradācijas, kas ļauj pārvietoties visas esamības ietvaros, apvienot labo un ļauno, īņ un jaņ. Komentējot Pataņdzali (ap 3. gs. p.Kr.) „Jogas aforismus” Svāmī Vivekānanda (1863. – 1902.) saka: „Jūs zināt kā veidojas pērle. Smilšu vai kāda cita materiāla graudiņš iekļūst tajā (austerē) un sāk to kairināt, un austere ap smilšu graudiņu izdala kādu emaljas paveidu, kurš arī izveido pērli. Viss visums, tā sakot, ir mūsu pašu emalja, bet

īstais Visums ir līdzīgs smilšu graudiņam.” (Pataņdzali. B.g.) Budisma „Eksistences rata” koncepcijā (*sansk.* Bhavachakra Mudra; *tib.* Sidpakorlo; *angl.* Wheel of Life, Wheel of Becoming) Eksistences sākotnes, ciešanu, un atkalatdzimšanas cēlonis ir jutekliskās tieksmes, eksistences alkas, nezināšana un pārmērīga pieķeršanās kādiem uzskatiem (vai vienkārši jebkādu uzskatu esamība). Savukārt jutekliskā tieksme/riebums ir saistīts ar „es” dabas nezināšanu (*avidja*). Abās šajās koncepcijās, piemēram, ļaunā / labā duālisma avots ir nezināšana, nevis objektīvas esamības parādības. Līdzīgi arī kristietībā, kur dažkārt pārprasti centīgi tiek apgalvots, ka „miesa ir ļauna” vai „miesa ir ļaunums”. Lai veiktu kotrargumentāciju, pietiek ar katram šādam kristietiskam censonim labi saprotamu patiesību, ka Dieva Dēls, pieņēma miesisku veidolu, tātad – dievišķoja arī miesu vai atzina miesu par labu. Citādi izsakoties – miesiskais savienojās ar garīgo un otrādi, pie kam Jēzus Kristus, kā māca ticības apliecinājums, augšāmcēlās ne tikai garā, bet arī miesā. Šī, ja tā var izteikties, aksioma, vēlāk pareizticīgajā baznīcā izpaužas kā svēto pīšļu kults. Krievu teologs Joans Meiendorfs (1926 – 1992), runājot par hēsihastu strīdiem 14. gs. Dieva izziņas sakarā atzīmē, ka Sv. Grēgorijs Palama (1296. -1359.) ātri sapratis, ka viņa un kalabriešu mūka Varlaama (1290. -1348.) uzskatus Dieva izziņā atšķir nepilnības gnozeoloģijas sfērā un sācis attīstīt savu dievizziņas teoriju, kuras pamatā ir jutekliskā un pārjutekliskā izziņa, pie kam tieši pēdējai ir iespējama nepastarpināta saikne ar Dievu. (Meiendorfs) Turpinot šo uzskaitījumu par labu monismam, jāpievieno zoroastrisma sākotnējais variants, kurā Ahuramazda un Anhro Mainju ir dvīņi, kas nozīmē, ka pāri tiem stāv to radītājs, tēvs. Pēc tā visa jo saprotama kļūst atziņa no Gētes „Fausta” prologa, kurā draudzīgi sarunājas sātans ar Dievu. Vēlāk sātans saka nozīmīgus vārdus, kurus kā epigrāfu savam romānam „Meistars un Margarita” izvēlējis Mihails Bulgakovs: „Es - spēka daļa, kas mūžam ļaunu grib, bet mūžam dara labu.”

Secinājumi

Lai arī šī refleksija, kā filosofiskai domai pieklājas, uzdod daudz jautājumu, bet atbildes tikai ieskicē, iezīmējas vairāki duālisma aplūkojuma loki:

1. Duālismu var apskatīt kā ontoloģiskā, tā gnozeoloģiskā šķērsgriezumā, taču, ja ontoloģiskam duālisma skaidrojumam nav pietiekama pamata un tas runā pretī apziņas faktiem, tad duālisma gnozeoloģiskais šķērsgriezums šo pašu faktu kontekstā nav pretrunīgs.
2. Irību duālismam piešķir nevis esamība, bet prāta atsvešinātība pašam no sava domāšanas produkta – duālisma stereotipa. Šādi definējams gnozeoloģiskais duālisms.
3. Gnozeoloģiskais duālisms būtībā sakrīt ar monismu, kas esamību skaidro kā vienotu dažādu esamības slāņu sistēmu, struktūru vai hierarhiju.

4. Šāda esamības apzināšanās atbrīvo: prātam - ceļu izziņai, garam – jebūtības tiecībai, slāpstošai dvēselei - ceļu pie Dieva, cilvēkam – ceļu pie cilvēka un cilvēkam – ceļu pie sevis.
5. Šāda refleksija, kas pamatojas gan pasaules reliģijas un filozofijas faktu vēsturē, gan pašas apziņas dziļākajā būtībā, ļauj cilvēkam optimistiskāk raudzīties uz jebūtības sasniegšanu, sevi, līdzcilvēkiem un mūsu kopīgo nākotni sabiedrībā, jo pastāv neapzinātas, bet izzināmas laipas vai pat tilti, kas veido ceļu vienam pie otra.

Izmantotās literatūras saraksts

1. Diltejs, <http://psylib.org.ua/books/dilte01/index.htm> 19.10.08.
2. komentāri nr. 1. http://www.apollo.lv/portal/sports/articles/136990?comm_page=4 19.10.08.
3. komentāri nr. 2. http://www.apollo.lv/portal/news/73/articles/137820?comm_page=2 19.10.08.
4. komentāri nr. 3. http://www.apollo.lv/portal/news/73/articles/136766?comm_page=1 19.10.08.
5. Meiendorfs J. http://byzantinorossica.org.ru/ser_sbr_v2.html 19.10.08.
6. Pasaules reliģijas. Red. Andris Vilsons. R.: Zvaigzne ABC, B.g.
7. Pataņdzali. Jogas aforismi. –R. Latvijas Viedas Sadraudzības izdevniecība B.g.
8. Platons. Menons. Dzīres. – R.: Zvaigzne, 1980.
9. Rubene M., Rubenis A. Morāle un ētika fenomenoloģijā.// Kūle M. (atb red.) Filozofija un teoloģija. Rakstu krājums R., LZA Filozofijas un socioloģijas institūts 1991. 44.-48.lpp.
10. Stanford Encyclopedia, <http://plato.stanford.edu/entries/dualism/> 19.10.08.